

Рецензію
отримано
27.8.2023 року
Голова редакції спеціалізованої
вченої ради ДФ 26.133.043
доктора філологічних наук, професор
Стишов О.А. О. Стишов

Голові спеціалізованої
вченої ради
ДФ 26.133.043
у Київському університеті
імені Бориса Грінченка
доктору філологічних наук,
професору кафедри української мови
Факультету української філології,
культури і мистецтва
Стишову Олександрю Анатолійовичу

Рецензія

Лахно Наталії Валентинівни, кандидата філологічних наук, доцента, доцента кафедри української мови Факультету української філології, культури і мистецтва Київського університету імені Бориса Грінченка на дисертаційну роботу Кучер Альони Сергіївни «Прагматика синтаксичних засобів у художніх творах Івана Франка», подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія, галузь знань 03 Гуманітарні науки

1. Актуальність дисертаційного дослідження.

На сьогодні лінгвістична парадигма знань визначається зорієнтованістю на антропоцентричність мовної системи, тому все частіше мовознавці звертаються до вивчення прагматичних особливостей мовних одиниць, що дає можливість розкрити по-новому навіть класичні літературні роботи, віднайти в них приховані інформаційні шари. Оскільки синтаксис речення віддзеркалює результати взаємодії всіх мовних рівнів, акумулює в собі мовностилістичний потенціал художнього твору та є дієвим виразником індивідуально-естетичного стилю письменника, дослідження експресії синтаксичних одиниць, безперечно, належить сьогодні до найважливіших завдань українського мовознавства. Інвентар синтаксичних виражальних засобів мови описаний багатьма дослідниками (Л. Безуглою, В. Богатько, М. Вінтонівим, Ю. Волянською, А. Галас, Н. Гуйванюк, С. Єрмоленко,

І. Завальнюк, А. Загнітком, В. Кононенком, М. Личук, Л. Мацько, Г. Ситар, І. Сушинською, І. Холод, І. Чередниченком, О. Шатіловою та ін.), але кожен автор по-своєму вплітає їх у канву художнього твору. Актуальність пропонованої дисертаційної праці зумовлена відсутністю повного системного аналізу прагматичного потенціалу засобів експресивного синтаксису художньої прози Івана Франка. Немає і єдиного погляду на трактування поняття експресивного синтаксису та класифікацію його засобів.

Отже, дисертаційне дослідження Альони Сергіївни Кучер є актуальним і потрібним.

2. Наукова новизна результатів дисертації.

Наукова новизна роботи безперечно й полягає в тому, що вона є першим цілісним і комплексним дослідженням комунікативно-прагматичних особливостей синтаксичних засобів у художніх текстах Івана Франка. Важливим здобутком роботи є деталізована класифікація категорій експресивного синтаксису та окреслення ролі категорій формально-граматичного аспекту речення в теорії актуального членування та прагматичного вираження. Новим є комплексний підхід до аналізу способів і засобів реалізації синтаксичних одиниць. У роботі поглиблено уявлення про комунікативно-прагматичну організацію художнього тексту Івана Франка.

3. Теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Рецензована праця має важливе *теоретичне значення* як сучасне системне опрацювання проблемних питань лінгвістики тексту, прагмалінгвістики та синтаксису художнього стилю. Результати дослідження є основою для теоретичних висновків та узагальнень у галузі вивчення індивідуального стилю письменника. Комплексний аналіз синтаксичних одиниць дозволяє розширити уявлення щодо класифікаційних різновидів синтаксичних засобів актуалізації прагматичного потенціалу художніх творів

Івана Франка, з'ясувати функції експресивних одиниць у текстотвірних процесах, узагальнити особливості репрезентації ними авторської модальності у межах окремих текстів та виявити перлокутивний ефект.

Практичне значення. Робота Альони Сергіївни Кучер, безсумнівно, має перспективи щодо використання її положень, класифікацій та висновків у навчальному процесі вищої школи, зокрема в розробці й викладанні навчальних курсів із сучасної української мови, теорії мови, лінгвістики тексту та стилістики, написанні підручників, навчальних посібників і довідників. Результати дослідження прислужаться також під час проведення спецкурсів із проблем ідіостилю письменника, прагмастилістики та синтаксису.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується всебічним вивченням і критичним аналізом наукових праць (список використаних джерел налічує 218 найменувань, із них 34 іноземними мовами), що свідчить про змістовний аналіз проблеми, підтверджує наукову об'єктивність і компетентність дослідниці.

Застосовано достатньо широкий комплекс методів дослідження, які детально охарактеризовані у «Вступі», чітко окреслено основний термінологічний апарат роботи.

Дослідження побудоване з дотриманням принципів об'єктивності та системності.

У роботі використано значний мовленнєвий матеріал (проаналізовано 13963 синтаксичні засоби експресивізації), чого, безсумнівно, достатньо, щоб зробити об'єктивні й виважені висновки та узагальнення.

Наукові положення, висновки дослідження оцінюємо як теоретично, методично й емпірично обґрунтовані та достовірні.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Визначені в дисертації наукові завдання зrealізовані авторкою на високому науково-методичному рівні і мета досягнута, що свідчить про вдале опанування дослідницею методологією наукової діяльності.

Постановка завдань, формулювання об'єкту, предмету й мети дослідження чіткі та зрозумілі, повною мірою відповідають установленим вимогам.

Формуванню цілісного наукового знання про досліджувані синтаксичні категорії посприяло застосування цілого комплексу методів і прийомів сучасної теорії пізнання (як загальнонаукових, так і конкретнонаукових). Їх вибір обумовлений логікою наукового пошуку. Ключові положення та ідеї дисертації мають достатнє теоретичне підґрунтя.

Дисертантка оволоділа необхідними для рівня доктора філософії компетенціями.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях.

Значний ступінь науково-дослідницької вмотивованості здобувачки підтверджено її апробаційним доробком. Результати проведеного дослідження пройшли апробацію на 7 міжнародних та 7 всеукраїнських наукових конференціях, а також у повному обсязі викладені у 12 наукових публікаціях, із яких 10 – одноосібних, 2 – у співавторстві (внесок здобувача зазначено): 6 (із них 1 у співавторстві) у виданнях, включених на дату публікування до переліку наукових фахових видань України; статей, у яких додатково відображено результати дисертації 6 (із них 1 у співавторстві).

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу.

Структура роботи є логічно впорядкованою, відображає послідовність наукових кроків дослідниці у вирішенні поставлених нею завдань на різних

етапах дослідження. Праця складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (218 найменувань), списку джерел ілюстративного матеріалу (4 позиції) та додатків. Повний обсяг дисертаційної роботи – 293 сторінки, основного тексту – 218 сторінок.

У вступі Альона Сергіївна Кучер переконливо обґрунтувала актуальність обраної теми, кваліфіковано сформулювала мету, завдання й методи дослідження, визначила його наукову новизну, теоретичну й практичну цінність, окреслила джерельну базу та навела інформацію про апробацію основних положень праці.

У першому розділі дисертації *«Теоретичні засади дослідження прагматики синтаксичних засобів»* простежено історичну етапність вивчення лінгвопрагматики та лінгвостилістики, з'ясовано сутність термінів та категорій, які складають основу теоретичного інструментарію, проаналізовано основні принципи художньої комунікації та здійснено теоретико-методологічний аналіз синтаксичних засобів.

Імпонує, що під час розгляду теоретико-методологічних підходів у вивченні прагматики тексту, дисертантка продемонструвала власну позицію щодо дискусійних питань статусу лінгвістичної прагматики, граматичного статусу називного уявлення й називного теми, статусу нечленованих та еліптичних речень, визначила власну думку щодо приналежності мовних етикетних формул до нечленованих речень. Усе це, безперечно, посприяло посиленню викладених теоретичних положень.

Заслуговує на увагу й те, що дослідниця переконливо розмежувала терміни «прагматика» й «лінгвопрагматика», окреслила межі їх функціонування, описала значеннєві вираження.

Слушно встановлено та проаналізовано текстові категорії, які є носіями антропоцентричних характеристик. Зазначено, що внутрішньоадресатна і зовнішньоадресатна актуалізація є своєрідним маркером варіативної інтеракції учасників комунікації, які є носіями інтерсуб'єктивних, міжособистісних та соціальних характеристик, і відтворює ментально-

мовленнєві відношення між ними.

Доволі глибоко і різнобічно висвітлено дискусійні питання розмежування парцеляції та приєднування, а також упорядкування структурно-семантичних різновидів нечленованого речення.

У другому розділі *«Прагматичний потенціал сегментованих конструкцій у художніх творах Івана Франка»* успішно зrealізовано комплексний аналіз синтаксичних засобів, утворених унаслідок членування думки в мовленнєвому потоці.

Грунтовно проаналізовано структурно-синтаксичну організацію, інтонаційно-сміслове навантаження, лексико-семантичне вираження й особливості стилістичного використання називного теми та називного уявлення. Насамперед, у здійсненому аналізі привабливе намагання дослідниці не оминати суперечливі моменти. Розглянуто дискусійне питання віднесення до числа називного теми і називного уявлення синтаксичних структур, що за формально-граматичними показниками є простим двоскладним або складним реченнями.

Слушно зазначено, що парцельовані та приєднувальні конструкції використано з метою експлікування авторських інтенцій, спрямованих на налагодження текстової взаємодії з читачем.

Заслуговує на увагу запропонована Альоною Сергіївною ієрархічна схема рівнів вияву парцеляції та приєднання. Доречно з метою аналізу авторка спроєкувала різновиди синтаксичного зв'язку частин складнопідрядного речення (передбачуваний та непередбачуваний) у систему парцельованої частини складнопідрядного речення.

Ретельно описано нетипові вияви периферійної парцеляції в системі складного речення.

Третій розділ *«Прагматистичні та структурно-семантичні характеристики синтаксичних структур в аспекті експресивізації художніх творів Івана Франка»* присвячено дослідженню еліптичних речень, нечленованих речень та синтаксичного повтору. Здобувачка проаналізувала

особливості їхньої реалізації, орієнтуючись на функційні й типологічні параметри вираження, виявила кількісно-статистичні дані та простежила динаміку функціонування.

У результаті опрацювання нечленованих речень Альоні Сергіївні вдалося створити комплексну класифікацію їх семантичних типів.

Слушним є висновок про те, що еліптичні речення у творах І. Франка є одним із дієвих засобів ергономіки розмовного мовлення персонажів.

Дослідниця доречно в другому та третьому розділах роботи не лише подає відсоткові співвідношення засобів експресивного синтаксису в досліджуваних творах, а й намагається пов'язати їх з авторською настановою.

Важливим є спостереження авторки про те, що засоби експресивного синтаксису виконують різні комунікативно-стилістичні завдання в авторському мовленні та мовленні персонажів.

Висновки до розділів та загальні висновки відповідають змісту роботи та доводять дієвість виконання завдань дослідження.

Значно покращують візуальне сприйняття матеріалу та певних положень дисертації чисельні таблиці (див. додатки Б, Г, І, Д, Е, Є, Ж, І, Ї, Й, К, Л, М, О, П, Р, С, У, Х), схеми (див. додатки А, В, З, Т) і діаграми (дodatки Ф, Ц).

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

Висловлені в роботі положення та ідеї є самостійними, оригінальними, обґрунтованими та добре продуманими. Апелювання до ідей, результатів або текстів інших дослідників відбувається із дотриманням етики наукових посилань, усі цитати коректно оформлені.

Аналіз тексту дисертації дозволяє констатувати *дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності* у повному обсязі.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Високо оцінюючи ґрунтовне дослідження авторки, не можемо залишити поза увагою деякі огріхи й висловити певні зауваження та побажання:

1. На наш погляд, доречно було б у додатках схематично відобразити розподіл усіх типів парцельованих та приєднувальних конструкцій за рівнями вияву парцеляції та приєднання.

2. У художньому тексті дисертантка доречно розрізняє зовнішню (автор/читач) та внутрішню (персонаж/персонаж) комунікації і слушно зауважує, що вони «попри їхню одночасну наявність у художньому тексті є не релевантними в демонструванні мовностилістичних показників взаємодії комунікантів, оскільки комунікація між персонажами тяжіє саме до невимушеного відображення людських стосунків і, таким способом, наближається до умов живого спілкування, чого не можна сказати про взаємодію автора з читачем, яка регламентована як комунікативною, так і мовною компетенцією обох в умовах опосередкованого спілкування». На нашу думку, робота виграла б, якби авторка зазначила у висновках, за допомогою яких засобів експресивного синтаксису автор переважно вибудовує комунікацію між персонажами і які засоби є домінантними у формуванні персонажного мовлення.

3. У 1 розділі дослідниця доречно розглядає типологізацію художнього мовлення щодо кількості учасників художньої комунікації внутрішньотекстового рівня й надає відповідні коментарі під час аналізу художніх текстів. Вважаємо доцільним подання висновків щодо домінантних засобів експресивного синтаксису для різних типів художнього мовлення (полілогу, діалогу, монологу тощо).

4. У дисертаційній праці подекуди натрапляємо на окремі орфографічні та стилістичні недогляди (с. 26, 33, 34, 47, 50, 123, 207 та ін.), які проте не заважають цілісному сприйняттю тексту дисертаційного дослідження.

Висловлені коментарі, поради й зауваження не є категоричними. Позиції і переконання авторки мають право на відстоювання під час захисту

дисертації.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

Альоною Сергіївною Кучер повністю виконано наукову та освітню складову підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти. Вважаємо, що дисертантка має високий рівень теоретичних знань, практичних умінь, навичок і компетентностей. Авторка виявила наукову зрілість, широку ерудицію, уміння самостійно вести дослідження на високому професійному рівні, бачити проблемні питання та визначати перспективи дослідження.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

Висловлені зауваження та побажання не применшують, безумовно, позитивного враження від роботи Альони Сергіївни Кучер, не порушують смислової й логічної стрункості праці й переважно мають рекомендаційний, уточнювальний або дискусійний характер.

Дисертація здобувачки відповідає вимогам МОН України до наукових робіт дослідницького жанру. Рецензована праця **«Прагматика синтаксичних засобів у художніх творах Івана Франка»** виконана на високому теоретичному та методологічному рівнях, розв'язує актуальну проблему сучасного мовознавства, містить нові аргументовані та практично цінні результати, постає завершеним, самостійним, теоретично виваженим дослідженням, змісту якого притаманна концептуальна цілісність, грамотність і гармонійність наукового викладу.

Дисертаційна робота Альони Сергіївни Кучер повністю відповідає вимогам п. 6-9 Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та

скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», а її автор **Кучер Альона Сергіївна** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія.

Рецензент:

доцент кафедри української мови

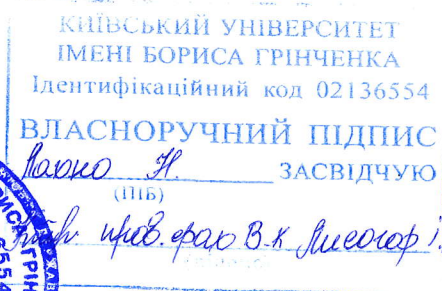
Факультету української філології,

культури і мистецтва

Київського університету

імені Бориса Грінченка,

кандидат філологічних наук, доцент

Наталія ЛАХНО